

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.1.37>

KLASYFIKACJA URZĘDNIKÓW PAŃSTWOWYCH: ANALIZA PORÓWNAWCZA

Oleksandr Yermak

kandydat nauk ekonomicznych

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-3854-2051

E-mail: yermak1@gmail.com

Artykuł poświęcono podkreśleniu zagadnień związanych z określeniem normatywnych i prawnych podstaw statusu urzędnika państwowego organu ścigania na Ukrainie, ustanowieniu podejść do klasyfikacji kategorii urzędników państwowych zgodnie z prawem krajowym i zagranicznym.

Określono różnice w regulacji prawnej kategorii urzędników państwowych w systemie krajowym, porównując normatywne ustalenie podziału urzędników państwowych na klasy we Francji i Niemczech.

Podkreślono, że na Ukrainie i we Francji istnieje specjalna regulacja prawna statusu administracyjnego i prawnego urzędników państwowych.

Należy zauważyć, że osobną kategorię urzędników państwowych stanowią ci, którzy pełnią służbę w organach ścigania. Jednocześnie nie ma specjalnego przydziału statusu urzędników państwowych w systemie egzekwowania prawa.

Słowa kluczowe: urzędnik państwowy, organ ścigania, status administracyjnoprawny, doświadczenie międzynarodowe, ustawodawstwo, klasa, rodzaj, kategoria.

CLASSIFICATION OF CIVIL SERVANTS: A COMPARATIVE ANALYSIS

Oleksandr Yermak

Candidate of Economic Sciences

ORCID ID: [0000-0003-3854-2051](https://orcid.org/0000-0003-3854-2051)

e-mail: yermak1@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the issues related to the definition of normative and legal bases of the status of a civil servant of a law enforcement body in Ukraine, the establishment of approaches to the classification of categories of civil servants according to national and foreign legislation. Differences in the legal regulation of categories of civil servants in the national system are identified by comparing the normative consolidation of the division of civil servants into classes in France and Germany. Emphasis is placed on the fact that in Ukraine and France there is a special legal regulation of the administrative and legal status of civil servants. It is noted that a separate category of civil servants are those who serve in law enforcement agencies. At the same time, there is no special separation of the status of civil servants in the law enforcement system.

Key words: civil servant, law enforcement body, administrative and legal status, international experience, legislation, class, type, category.

КЛАСИФІКАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Олександр Єрмак

кандидат економічних наук

ORCID ID: [0000-0003-3854-2051](https://orcid.org/0000-0003-3854-2051)

e-mail: yermak1@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена висвітленню питань, пов'язаних із визначенням нормативно-правових засад статусу державного службовця правоохоронного органу в Україні, встановленням підходів до класифікації категорій державних службовців за національним та зарубіжним законодавством. Визначено відмінності правового регулювання категорій державного службовця в національній системі шляхом порівняння нормативного закріплення розподілу державних службовців на класи у Франції та Німеччині. Підкреслено, що в Україні та Франції наявна спеціальна правова регламентація адміністративно-правового статусу державних службовців. Зазначено, що окрему категорію державних службовців складають ті, що проходять службу в правоохоронних органах. При цьому спеціального виокремлення статусу державних службовців у системі правоохоронних органів не відбувається.

Ключові слова: державний службовець, правоохоронний орган, адміністративно-правовий статус, міжнародний досвід, законодавство, клас, вид, категорія.

Вступ. Слід зазначити, що досі не вироблено єдиного нормативно-правового акту, який би регулював адміністративно-правовий статус державних службовців, що проходять службу в правоохоронних органах. Не міститься посилань на наявність специфіки державної служби в правоохоронній сфері й Закон України «Про державну службу» (Про державну службу²⁰¹⁵). Вважаємо, що така ситуація склалася насамперед через відсутність сформованої системи правоохоронних органів. З огляду на зміст положень Законів України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» 1993 р., «Про Національну поліцію» 2015 р., «Про прокуратуру»

2014 р., «Про державне бюро розслідувань» 2015 р., «Про Державну прикордонну службу України» 2003 р., «Про Національне антикорупційне бюро України» 2014 р., Митного кодексу України 2012 р., до державних службовців у системі правоохоронних органів можна віднести державних службовців митних органів, прикордонної служби, податкових органів, органів охорони державного кордону тощо. Потреба в реформуванні законодавства, яким врегульовано адміністративно-правовий статус вказаних державних службовців, обґрунтована специфікою їхнього функціонального призначення як службовців правоохоронних органів, які виконують функції держави. Пошук можливих способів удосконалення діяльності цього виду державних службовців перебуває, крім іншого, у площині впровадження кращих міжнародних практик врегулювання правового статусу державних службовців загалом та державних службовців у системі правоохоронних органів зокрема.

Основна частина. Мета дослідження – здійснення порівняльного аналізу щодо класифікації державних службовців у національному та міжнародному законодавстві шляхом виконання таких науково-дослідницьких завдань: визначення градації державних службовців в Україні та Франції.

При здійсненні дослідження використовувались загальні та спеціальні методи наукового пізнання: метод системного аналізу, діалектичний метод, формально-логічний та структурно-функціональний методи, а також ряд емпіричних методів. Основу його склали висновки, зроблені щодо визначення поняття державного службовця та їх видів такими вченими, як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Д.Н. Бахрах, Ю.П. Битяк, Л.Р. Біла-Тіунова, М.П. Грай, М.І. Іншин, О.П. Рябенко, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, Т.А. Соколова, В.М. Олуйко, О.С. Продавнич тощо.

Водночас значна кількість проблемних питань проходження державної служби в Україні, зокрема, щодо існуючої класифікації категорій службовців, залишається невирішеною, що свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Практична значимість: результати дослідження цікаві та корисні для вітчизняних законодавців та суб'єктів публічного адміністрування на фоні актуалізації тенденцій демократизації та гуманізації управлінських процесів.

Новизна та оригінальність дослідження: всі результати отримані самостійно, є оригінальними (відсутні аналоги та некоректні запозичення). Предмет дослідження розглядається в Україні вперше і має перспективу подальшого розвитку.

1. Нормативно-правові засади статусу державного службовця правоохоронного органу в Україні

Юридична детермінація поняття «державний службовець» міститься у частині 2 статті 1 Закону України «Про державну службу», відповідно до якої *державним службовцем* визнано громадянина України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби. При цьому в Законі України «Про державну службу» визначений перелік працівників, на яких дія його положень не поширюється, серед яких вказано осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів та працівників інших органів, яким присвоюються спеціальні звання, якщо інше не передбачено законом (*Про державну службу, 2015*).

Окрім Закону України «Про державну службу» (*Про державну службу, 2015*), правовий статус державного службовця врегульовано значною кількістю законів та підзаконних нормативно-правових актів. При цьому слід розрізняти законодавчі акти, які є *загальними* для всіх державних службовців, незалежно від органу в якому вони проходять службу, та *спеціальні*, тобто ті, дія яких поширюється на окремих державних службовців, які, наприклад, проходять службу в митних органах, Національному антикорупційному бюро України, Державній кримінально-виконавчій службі тощо.

Окрему категорію державних службовців складають ті, що проходять службу в правоохоронних органах. При цьому в Законі України «Про державну службу» ніяких особливостей для цієї категорії державних службовців не встановлено. Водночас вказано, що особливості вступу, проходження та припинення державної служби у правоохоронних, митних та податкових органах регулюються Законом України «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених спеціальним законодавством у відповідній сфері.

Зазначене дає підстави говорити про неоднозначність використання законодавцем у Законі України «Про державну службу» (*Про державну службу, 2015*) визначення правоохоронних органів, оскільки відповідно до Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» *правоохоронними органами* є органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи та установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (*Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів, 1993*).

З огляду на зазначене, до Закону України «Про державну службу» необхідно внести зміни, уточнивши перелік правоохоронних органів, відносно яких встановлюються особливості вступу, проходження та припинення державної служби з урахуванням особливостей, визначених спеціальним законодавством у відповідній сфері.

2. Категорії посад державної служби відповідно до національного законодавства

Законом України «Про державну службу» передбачено поділ категорій посад державної служби на три категорії. При цьому, першу категорію «А» (*вищий корпус державної служби*) посад державної служби *складають посади:*

- 1) керівника Апарату Верховної Ради України та його заступників;
- 2) керівника апарату (секретаріату) постійного допоміжного органу, утвореного Президентом України;
- 3) Державного секретаря Кабінету Міністрів України та його заступників, державних секретарів міністерств;
- 4) керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, та їх заступників;
- 5) керівників апаратів Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів та їх заступників, керівників секретаріатів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх заступників, Голови Державної судової адміністрації України та його заступників;
- 6) керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, та їх заступників.

До другої категорії «Б» належать посади:

- 1) керівників та заступників керівників державних органів, юрисдикція яких поширюється на територію Автономної Республіки Крим, однієї або кількох областей, міст Києва і Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення;
- 2) керівників державної служби у державних органах, юрисдикція яких поширюється на територію Автономної Республіки Крим, однієї або кількох областей, міст Києва і Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення;
- 3) керівників та заступників керівників структурних підрозділів державних органів незалежно від рівня юрисдикції таких державних органів.

До останньої категорії «В» посад державної служби належать інші посади державної служби, не віднесені до категорій «А» і «Б».

При цьому на законодавчому рівні встановлено обмеження щодо максимальної кількості посад державних службовців категорій «А», «Б» в державному органі, яка повинна становити не більше третини його штатної чисельності.

Окрім категорій, на нормативному рівні передбачено поділ посад державної служби на відповідні підкатегорії, визначення та прирівняння яких проводиться Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби (*Про державну службу, 2015*).

Залежно від рівня юрисдикції правоохоронного органу, в якому проходить службу особа, їх можна класифікувати на:

- 1) державних службовців правоохоронного органу, юрисдикція якого поширюється на всю територію України;
- 2) державних службовців правоохоронного органу, юрисдикція якого поширюється на територію Автономної Республіки Крим, однієї чи декількох областей, міст Києва та Севастополя;
- 3) державних службовців правоохоронного органу, юрисдикція якого поширюється на територію одного чи декількох районів, районів у містах, міст обласного значення.

Окрім цього, видається можливим поділ службовців за видами спеціальних звань на дев'ять рангів, які присвоюються залежно від категорії, зокрема:

- державним службовцям, які займають посади державної служби категорії «А» – 1, 2, 3 ранг;
- державним службовцям, які займають посади державної служби категорії «Б» – 3, 4, 5, 6 ранг;
- державним службовцям, які займають посади державної служби категорії «В» – 6, 7, 8, 9 ранг.

Порядок присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями визначаються Кабінетом Міністрів України (*Про державну службу, 2015*).

Віднесення посад державної служби до відповідних категорій та підкатегорій і присвоєння рангу має не лише теоретичний характер, але й практичний, оскільки впливає на порядок призначення службовців, притягнення їх до відповідальності, розмір матеріального нарахування, є критерієм для визначення рівнозначної посади під час скорочення чисельності тощо.

3. Категорії державних службовців у Франції

Правове регулювання державної служби у Франції бере початок з моменту прийняття Закону «Про загальний статус чиновників» від 1946 р.

Державна служба у Франції трактується як здійснення професійної діяльності на службі в державі, територіального колективу, публічного закладу і в цілому будь-якої адміністрації.

Однією із основних ознак державної служби за французьким законодавством визначено її постійний характер.

У Франції розрізняють:

- 1) державних службовців – функціонерів;
- 2) службовців, які призначені на постійну посаду і введені в штат із наданням чину;
- 3) нефункціонерів, обраних за контрактом і не включених у штат (наприклад, помічники, сезонні робітники, службовці з погодинною оплатою та ін.) (*Олуйко, 2017: 59*).

До державних службовців у Франції також застосовується розподіл на класи, що визначаються залежно від важливості та складності служби шляхом виокремлення:

- 1) класу А – основне функціональне призначення полягає у виробленні управлінських рішень;
- 2) класу В – основне функціональне призначення полягає у реалізації цих управлінських рішень;
- 3) класу С – основне функціональне призначення полягає у виконання функцій, що потребують спеціальних знань та навичок;
- 4) класу D – основне функціональне призначення полягає у виконання допоміжних функцій (Соколова, 2011: 89).

Слід зазначити, що вступ на державну службу у Франції відбувається через застосування конкурсної процедури, процедури використання списків придатності, проведення професійних іспитів, вільного відбору тощо. Основним способом вступу є конкурс, який може бути двох видів:

- 1) зовнішній – для осіб, що мають освіту, не пов'язану з державною службою;
- 2) внутрішній – для чиновників, що мають стаж державної служби та відповідну освіту;
- 3) змішаний – поєднує ознаки зовнішнього та внутрішнього конкурсів.

Конкурс проводить незалежний колегіальний орган, що формується державним органом, який володіє повноваженнями призначати на посади. Журі класифікує кандидатів за їх заслугами та дає рекомендацію для зайняття тієї чи іншої посади, а остаточне рішення має бути прийнято державним органом (Грицяк, 2005: 442).

Відповідно до закону Франції «Про права та обов'язки службовців» порядок проходження державної служби передбачає дотримання принципів гендерної та статевої рівності (Про права та обов'язки службовців, 2007: 153).

Підсумовуючи, зазначимо, що корисним для України вбачається досвід розподілу державних службовців на класи, що визначаються залежно від важливості та складності служби.

4. Категорії державних службовців у Німеччині

Право на державну службу в Німеччині гарантовано на конституційному рівні як право на рівний доступ до будь-якої державної посади відповідно до здібностей та професійної кваліфікації (Основний Закон Федеративної Республіки Німеччини, 1949).

Основним нормативним актом, який визначає порядок проходження державної служби, є Федеральний закон про чиновників 1953 р. (станом на сьогодні діє в редакції 1985 р.). До чиновників належать:

- 1) чиновники державного апарату;
- 2) судді;
- 3) викладачі шкіл і вищих навчальних закладів;
- 4) військовослужбовці;
- 5) працівники пошти;
- 6) працівники залізниць;
- 7) працівники державних банків тощо (Організаційно-правові засади державної служби Німеччини).

З огляду на зазначене, можна говорити, що в законодавстві Німеччини використовується загальний термін «чиновник» для означення працівників бюджетної сфери.

Статус державного службовця у Німеччині різниться залежно від територіальної юрисдикції державного органу: 1) федеральні державні службовці; 2) місцеві державні службовці.

Також державних службовців поділяють залежно від рангу, присвоєного посадовій особі:

- 1) нижній ранг, який, наприклад, присвоюється помічнику чи сержанту;
- 2) середній ранг – асистенту чи поліцейському;
- 3) вищий ранг – інспектору, ревізору, працівнику судового приставу, комісару;
- 4) найвищий ранг – викладачу, професору, прокурору.

Офіційні назви цих рангів прив'язані до класів заробітної плати Федерального закону.

Як і в українському законодавстві, в Німеччині ранг державного службовця має безпосередній вплив на рівень оплати (Державна служба в країнах ЄС, 2016) та загалом є вагомим чинником службової кар'єри.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу говорити про наявну спеціальну правову регламентацію адміністративно-правового статусу державних службовців у більшості розвинутих державах. При цьому спеціального виокремлення статусу державних службовців у системі правоохоронних органів не відбувається.

Зазначено, що правовий статус державного службовця в Україні врегульовано значною кількістю законів та підзаконних нормативно-правових актів. При цьому, слід розрізняти законодавчі акти, які є загальними для усіх державних службовців, незалежно від органу в якому вони проходять службу, а також спеціальні, тобто ті, дія яких поширюється на окремих державних службовців.

Вказано, що за українським законодавством передбачено поділ посад державної служби на три категорії: категорію «А» (вищий корпус державної служби); категорії «Б»; категорії «В».

Визначено, що, на відміну від національного законодавства, у Франції залежно від важливості та складності служби державних службовців розподілено на чотири класи: клас А (основне функціональне призначення полягає у виробленні управлінських рішень); клас В (основне функціональне призначення полягає у реалізації цих управлінських рішень); клас С (основне функціональне призначення полягає у виконання функцій, що потребують спеціальних знань та навичок); клас D (основне функціональне призначення полягає у виконання допоміжних функцій).

Підкреслено, що корисним для України вбачається запозичення досвіду Франції щодо поділу державних службовців на класи.

Наголошено, що підхід до державної служби в Німеччині є широким та включає до цієї категорії службовців не лише тих, що задіяні в правоохоронній сфері, але й тих, хто зайнятий у сфері обслуговування. Статус державного службовця в Німеччині різниться залежно від територіальної юрисдикції державного органу: 1) федеральні державні службовці; 2) місцеві державні службовці. Встановлено, що, як і в українському законодавстві, в Німеччині ранг державного службовця має безпосередній вплив на рівень оплати та загалом є вагомим чинником службової кар'єри.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 2.07.2015 р. № 580-VIII VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697- VII (із змінами та доповненнями) VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
5. Про державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794 VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794- 19>.
6. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3.04.2003 р. № 661-IV VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.
7. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
8. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
9. Олуйко В.М. Організація державної служби (аналіз світового досвіду). *Університетські записки*. 2017. № 6. С. 56–72.
10. Соколова Т.А. Особливості проходження державної служби в розвинутих країнах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 3. С. 87–92.
11. Грицяк І. Законодавство про державну службу в Європейському Союзі (на прикладі Великобританії, Німеччини, Франції). Ефективність державного управління : Збірник наукових праць ЛРІДУ НАДУ при Президентові України. 2005. Вип. 6/7. С. 442.
12. Про права та обов'язки службовців : Закон Франції. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України. Київ : Конус-Ю, 2007. С. 153–167.
13. Loi relative à la déontologie et aux droits et obligations des fonctionnaires. 2016 / *Legifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000032433852>.
14. Основний Закон Федеративної Республіки Німеччини, 1949 р. / 1000 Dokumente. URL: https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&l=ru&object=translation.
15. Організаційно-правові засади державної служби Німеччини. Державна служба в Німеччині / *Vuzlit.ru – Архів студентських работ*. URL: https://vuzlit.ru/1399391/organizatsiyno_pravovi_zasadi_derzhavnoyi_sluzhbi_nimechchini.
16. Державна служба в країнах ЄС. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України / *Європейський інформаційний центр*. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/ 28898.pdf>.

References:

1. Pro derzhavnu sluzhbu : Zakon Ukrainy vid 10.12.2015 r. № 889-VIII. [On public service] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> [in Ukrainian].
2. Pro derzhavnyi zakhyst pratsivnykiv sudu i pravookhoronnykh orhaniv: Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 r. № 3781-XII. [On State Protection of court employees and law enforcement] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> [in Ukrainian].
3. Pro Natsionalnu politsiyu : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 r. № 580-VIII. [On the National Police] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian].
4. Pro prokuraturu : Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. № 1697-VII (iz zminamy ta dopovnenniamy). [On the Prosecutor's Office] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> [in Ukrainian].
5. Pro derzhavne biuro rozsliduvan : Zakon Ukrainy vid 12.11.2015 r. № 794 / Verkhovna Rada Ukrainy. [On the State Bureau of Investigation] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794-19> [in Ukrainian].
6. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 03.04.2003 r. № 661-IV. [On the State Border Guard Service of Ukraine] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/661-15> [in Ukrainian].
7. Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. № 1698-VII. [On the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> [in Ukrainian].
8. Mytnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 r. № 4495-VI. [Customs Code of Ukraine] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> [in Ukrainian].
9. Oluiko V.M. (2017) Orhanizatsiia derzhavnoi sluzhby (analiz svitovoho dosvidu) [Organization of public service (analysis of world experience)]. *Univertsytetski zapysky*. № 6. Pp. 56–72 [in Ukrainian].
10. Sokolova T.A. (2011) Osoblyvosti prokhozhenia derzhavnoi sluzhby v rozvynutykh krainakh [Features of public service in developed countries]. *Investytii: praktyka ta dosvid*. № 3. Pp. 87–92 [in Ukrainian].

11. Hrytsiak I. (2005) Zakonodavstvo pro derzhavnu sluzhbu v Yevropeiskomu Soiuzi (na prykladi Velykobrytanii, Nimechchyny, Frantsii) [Legislation on civil service in the European Union (on the example of Great Britain, Germany, France)]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia: Zbirnyk naukovykh prats LRIDU NADU pry Prezydentovi Ukrainy*. Vyp. 6/7. P. 442 [in Ukrainian].
12. Tymoshchuk V.P., Shkolyk A.M. (2007) Pro prava ta oboviazky sluzhbovtziv: Zakon Frantsii [On the rights and responsibilities of employees: French law]. *Publichna sluzhba. Zarubizhnyi dosvid ta propozytsii dlia Ukrainy*. Kyjiv : Konus-Yu. Pp. 153–167 [in Ukrainian].
13. Loi relative à la déontologie et aux droits et obligations des fonctionnaires. 2016 / *Legifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000032433852>.
14. Osnovnyi Zakon Federatyvnoi Respubliki Nimechchyny, 1949 r. [Basic Law of the Federal Republic of Germany, 1949] / 1000 Dokumente. URL: https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&l=ru&object=translation [in Ukrainian].
15. Orhanizatsiino-pravovi zasady derzhavnoi sluzhby Nimechchyny. Derzhavna sluzhba v Nimechchyni [Organizational and legal principles of the German public service. Public service in Germany] / *Vuzlit.ru – Arkhiv studencheskikh robot*. URL: https://vuzlit.ru/1399391/organizatsiyno_pravovi_zasadi_derzhavnoyi_sluzhbi_nimechchyni [in Ukrainian].
16. Derzhavna sluzhba v krainakh YeS [Public service in the EU]. Informatsiina dovidka, pidhotovlena Yevropeiskym informatsiinodoslidnytskym tsentrom na zapyt narodnoho deputata Ukrainy / *Yevropejskyj informatsijnyj zentr*. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28898.pdf> [in Ukrainian].